

HET TABOE IN HET KINDERBOEK

Met wat voor werkelijkheid worden kinderen in de voor hen bestemde boeken geconfronteerd? Ze krijgen een wereld op schaal aangeboden, een wereld vol zwart-wit. Alles wat met onze driftmatige natuur te maken heeft wordt doodgezwegen.

Is dat hun realiteit?

Volwassenen gaan ervan uit dat kinderen behoefte hebben aan zekerheid, ook in hun lektuur. Die zekerheid wordt gevonden in het aanbieden van op stereotiepen gebouwde identificatiemodellen. Een identificatie naar boven toe. De eigen realiteit van kinderen wordt miskend.

Kinderboeken zouden kinderen inzicht in zichzelf moeten geven, hun moeten leren zich in te leven in anderen, een kritisch denkvermogen moeten stimuleren en daarmee de weg naar verdraagzaamheid vrijmaken.

DE SAMENHANG TUSSEN TEKST EN BEELD

Hans Vergeer

*Once or twice she had peeped into the book
her sister was reading, but it had no pictures
or conversations in it,
and where is the use of a book,
thought Alice,
without pictures or conversations?
(Lewis Carroll. Alice in Wonderland)*

1. EEN BIGGETJE ZOEKT HET GELUK

De kleine Ainya zit in de tweede klas van het basisonderwijs. Aandachtig volgen haar blauwe oogjes de tekst van het boekje dat ze aan het lezen is. Het heet *Valentijn* en is geschreven door Arnold Lobel, die de tekst met eigen tekeningen verlucht heeft. Laten we even over het rechterschoudertje van Ainya meelesen. Valentijn is een biggetje dat net als alle andere biggetjes het liefst in de modder ligt. Maar de boerin krijgt een aanval van schoonmaakwoede en ook zijn heerlijke modderpoel moet eraan geloven. Het is nu veel te netjes voor Valentijn en nog dezelfde avond loopt hij van huis weg, op zoek naar het ideaal, de modderpoel.

Maar uit het heerlijke moeras verjagen de andere dieren hem en ook op de vuilnisbelt vindt hij zijn geluk niet. Want, zo leven we op bladzijde 33:

*Dan ziet hij iets
waar hij erg van schrikt.
'Daarom is er hier geen modder!'
roept Valentijn.
En hij rent weer verder langs de grote weg.*

Wij zullen het biggetje even ongestoord verder laten rennen en bij het plaatje stil blijven staan. Daar zien we namelijk het voorwerp, waar Valentijn zo van schrok en dat de afwezigheid van de geliefde modder verklaart: de stofzuiger. Het plaatje geeft aanvullende informatie bij de tekst, sterker: zonder het plaatje zou de tekst onbegrijpelijk zijn.

Ondertussen is Valentijn al drie bladzijden verder gekomen.

*En al gauw vindt Valentijn
wat hij zoekt.
'Gelukkig,' zegt hij,
'hier is modder.'*

Maar weer vult het plaatje de in de tekst gegeven informatie aan: de modder is cement. En Valentijn komt vast te zitten. Gelukkig komen boer en boerin langs, die hem bevrijden en thuis in een heerlijke, nieuwe modderpoel neerzetten.

2. PLAATJES LEZEN EN WOORDEN KIJKEN

In *Valentijn* speelden de woorden en de plaatjes voortreffelijk samen. De informatie die de plaatjes verschaften, vulde de informatie van de tekst aan en omgekeerd. Juist in boeken, bestemd voor de eerste klassen van het basisonderwijs, is aan het samengaan van tekst en beeld ruime aandacht besteed. Vooral de serie Blokboekjes, waarin *Valentijn* uitgegeven is, is bijzonder aardig. Tekstschrijver en tekenaar werken meestal nauw samen, als ze al niet in een persoon verenigd zijn.

In boeken bestemd voor een jongere leeftijd overheerst het beeld. De literatuur voor kleuters bestaat praktisch uitsluitend uit plaatjesboeken met weinig of geen tekst. Een van de aardigste kleuterboeken is *Rupsje Nooitgenoeg* dat kinderen die niet kunnen lezen, toch na een keer voorlezen of vertellen kunnen begrijpen doordat de plaatjes het verhaal uitstekend uitbeelden. Plaatjes vormen een didactisch hulpmiddel tijdens het leren van het aanvankelijk lezen; ze stimuleren de kleuter tot lezen, al kan dat volgens Holt wel eens anders uitpakken:

'Not long ago, the mother of a seven-year old child who was not yet reading, told me that he had asked her: 'Why should I learn to read? I can tell what all my books are about by looking at the pictures!'

Books for little children, beginning readers, have so few words and so many pictures that many children may not be sure where the story is coming from.' (J. Holt. *How children learn*. Middlesex 1971. 3e print. Pelicanbook. p. 97)

Die verwarring is op latere leeftijd in ieder geval uitgesloten. Als de kinderen eenmaal kunnen lezen, vermindert het aantal illustraties. Al de aandacht wordt voor het lezen opgeëist. Plaatjes staan erbij om de tekst wat te verlevendigen, om de aandacht van het koopgrage publiek te trekken, maar zijn niet meer functioneel. Het niveau daalt: ze zijn slechter getekend en vaak sluiten ze slecht bij de tekst aan. Iedereen herinnert zich

nog wel boeken waarin de illustraties pagina's verwijderd staan van de identieke situatie in de tekst, vaak met een citaat uit de tekst met paginanummer erbij.

Wat zijn de mogelijkheden van illustraties?

a. Wat de verhouding tot de tekst betreft, kunnen ze zowel een ondersteuning als een aanvulling van de informatie van de tekst zijn. Soms zijn tekst en beeld volledig geïntegreerd; het verhaal wordt gedragen door hen beiden, zoals in *De pozzebokken* geschreven door Bouke Jagt en getekend door Peter Vos, ongetwijfeld in een nauwe samenwerking.

b. Ze kunnen statisch of dynamisch zijn. Indien ze statisch van aard zijn, zullen ze over het algemeen een algemene situatie uitbeelden en zal de band met het verhaal tamelijk los zijn. Indien ze dynamisch van aard zijn, zal een handeling uit het verhaal uitgebeeld worden en zal de illustratie dwingend bij het verhaal horen.

c. Ze kunnen niet of zeer gedetailleerd zijn. Kinderen zullen zeer gedetailleerde plaatjes gaan naspeuren, wat weer een motivatie voor het lezen kan zijn. Weinig-gedetailleerde plaatjes zullen meestal sfeerscheppend van aard zijn.

d. Ze kunnen de al in het kind aanwezige informatie bevestigen (bijvoorbeeld een tekening van een indianendorp zoals een kind zich dat voorstelt), maar ze kunnen ook nieuwe informatie aan de beleavingswereld van het kind toevoegen.

Nu we gekeken hebben naar de mogelijkheden van illustraties, kunnen we iets over hun functie zeggen. Deze kan zijn:

- uitnodigen tot lezen;
- verduidelijken van de tekst zowel wat taalgebruik (moeilijke zinnen of woorden kunnen in een plaatje uitgelegd worden) als wat de verhaalsituatie betreft;
- verduidelijken van de sfeer van het verhaal;
- uitbreiding van de beleavingswereld van het kind.

In ieder geval moeten illustraties functioneel zijn. Ze zijn zo belangrijk, dat uitgevers van jeugdboeken er veel aandacht aan moeten besteden.